

Keskustelu feminismistä laajenee Venäjällä

Pussy Riotin esittämä Punkrukous Kristuksen ylösnousemuksen katedraalissa Moskovassa helmikuussa 2012 nosti feministisen performanssin hetkeksi yhteiskunnan parrasvaloihin ja Venäjän oppositioliikkeen eturintamaan. Kaappaamalla kirkon alttarialueen värikkään ja villisti liikkuvan performanssin estradiksi Pussy Riot aloitti laajamittaisen keskustelun sukupuolirooleista ja naisten asemasta Venäjällä, ja herätti ihmisiä pohtimaan kysymystä maallisen ja hengellisen vallan rajanvedoista. Kuitenkin niin performanssia seurannut oikeuskäsittely kuin myös vankeuteen tuomittujen ryhmän jäsenten Maria Aljohinan ja Nadežda Tolokonnikovan kohtelu julkisuudessa tulivat monille tapahtumia seuranneille pettymyksenä. Venäläisessä mediassa performanssin feministinen viesti näytti hävinneen kirkollisten tahojen dramaattisen kuohunnan ja yleisen skandaalipuheen hälyyn.

Usean Pussy Riotia käsitelleen tutkijan mukaan tapaus vahvisti käsitystä siitä, että feministinen liike on nyky-Venäjällä hajanainen ja painettu yhteiskunnan marginaaliin. Performanssin vastaanottoa poliittisten toimijoiden keskuudessa tarkastelleet tutkijat taas vahvistavat, että seksistinen kulttuuri on pesiytynyt syvälle niin liberaaleihin kuin konservatiivisiin, Kremlä myötäileviin ja sitä vastustaviin poliittisiin ryhmittymiin.

Venäjän valtaviirapolitiikassa konservatiivinen käsitys sukupuolirooleista näkyy muun muassa siinä, että naisten yhteiskunnallista asemaa käsitellään etupäässä äitiyden ja perhepolitiikan kautta, yleensä perheiden lapsiluvun kasvattamiseen tähtäävien aloitteiden yhteydessä. Samalla ortodoksisen kirkon edustajat käyttävät etuoikeuttaan määrittellä perhearvoja julkisuudessa uskonnollisesta retoriikasta käsin. Perheinstituution suojelemisella perusteltiin myös lähisuhdeväkivallan poistamista rikoslaista, mikä vahvistettiin duuman päätöksellä viime huhtikuussa. Venäjällä naisjärjestöt ovat tehneet pitkään työtä perheväkivaltaa kokeneiden naisten auttamiseksi ja sukupuolittunutta väkivaltaa ehkäisevien rakenteiden luomiseksi esimerkiksi turvakotitoiminnan ja oikeudellisen suojan vahvistamisen kautta. Tähän työhön nähden lainmuutoksella olikin erityisen lannistava viesti, sillä siihen ei kirjattu aloitteita perheväkivallan vähentämiseksi.

Näistä huolestuttavista seikoista huolimatta tarkempi katsaus nykyvenäläiseen feminismiin todistaa kuitenkin vilkkaasta ja monipuolisesta ruohonjuuritasolla tapahtuvasta aktivismista, joka tarjoaa tärkeitä työkaluja yhteiskunnallista tasa-arvoa edistävään työhön, feministiseen voimaantumiseen ja sukupuolistereotyyppien kriittiseen tarkasteluun. Keskeisiä kysymyksiä Pussy Riotia koskevassa tutkimuksessa ovatkin olleet, millaista feminismiä ryhmä oikeastaan edustaa ja mikä on sen suhde muihin venäläisiin feministiryhmiin sekä onko Pussy Riotin julkisuus ollut eduksi vai haitaksi ruohonjuuri- ja kansalaisjärjestötason feministiryhmien toiminnalle. Entä onko feminismillä pääsyä valtavirtaan?

Konservatiivinen käänne on aktivoitunut uuden sukupolven feministiaktivisteja. Esimerkiksi Inna Perheentupa kirjoittaa *Kulttuurintutkimus*-lehdessä (1, 2017) julkaistussa artikkelissaan, että nuoremman sukupolven venäläisten feministiaktivistien poliittinen herääminen paikantuu ”2010-luvun tiukentuneen sukupuolipolitiikan vuosiin”. Hän analysoi, kuinka feminismi tarjoaa naisille tärkeän vapauden diskurssin ja toiminnan tilan, joka auttaa määrittämään ja legitimoimaan konservatiiviselle sukupuolipolitiikalle vastakkaisia subjektiposioita. Olga Šnyrova puolestaan näkee ruohonjuuritason aktivismilla olleen konkreettista vaikutusta naisten oikeuksia koskevaan päätöksentekoon. Hänen mukaansa vuonna 2011 naisten aborttioikeutta kaventamaan pyrkinyt lakialoite ei mennyt läpi osittain voimakkaan kansalaisvastustuksen takia (*Neprikosnovennyi zapas* 3, 2012).

Myös historiallisesti naisliikkeellä ja feminismillä on ollut tärkeä asema Venäjän yhteiskuntakehityksessä. Kysymys naisten aseman parantamisesta on ollut yhteiskunnallisen keskustelun keskiössä etenkin niinä historiallisina aikoina, kun venäläistä yhteiskuntaa on pyritty uudistamaan uusien radikaalien aatesuuntauksien, poliittisen mobilisaation ja taloudellisten reformien avulla. Naisliikkeellä oli merkittävä asema myöhäisen tsaarinajan sosialistisessa liikehdinnässä ja Neuvostoliiton syntyvaiheessa bolševikkihallinnon laatima uusi lainsäädäntö antoi naisille enemmän vapauksia kuin missään muussa maassa koko maailmassa. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen feministisestä tutkimuksesta noussut *genderin* käsite löysi tiensä yhteiskunnallisen keskustelun valtavirtaan 1990-luvun reformien yhteydessä, ja naisjärjestöjen asema oli merkittävä 1990-luvun ja 2000-luvun alun kansalaisjärjestötoiminnassa. Tästä perinnöstä ammentavat myös uuden sukupolven feministit poliittisten vapauksien tiukentuessa tuottaen samalla uutta, nykyhetkessä elävää keskustelu- ja toimintakulttuuria.

Esimerkiksi kolmannen aallon feminismi on vaikuttanut vahvasti sukupuoleen liittyvän heteronormatiivisen ja binaarisen ajattelun purkamiseen myös Venäjällä. Uuden sukupolven feministiaktivismiin kuuluu oleellisesti HLBTIQ-oikeuksien ajaminen ja intersektionaalinen ymmärrys identiteetistä. Intersektionaalisuudella tarkoitetaan, että erilaiset yksilön ja ihmisryhmien kategorisoinnit toimivat vuorovaikutuksessa. Usein termillä viitataan keskenään risteäviin sorron mekanismeihin, kuten sukupuolen, seksuaalisuuden ja etnisen taustan perusteella tapahtuvaan syrjintään. Tätä taustaa vasten on helppo päätellä, että myös Pussy Riot edustaa ennen kaikkea intersektionaalista feminismiä: anarkistiseen vallan kritiikkiin yhdistetyn feministisen viestin lisäksi se halusi performanssillaan kiinnittää huomiota myös seksuaalivähemmistöjen asemaan, mikä käy ilmi muun muassa Punkrukouksen lyriikoista. Aljohina ja Tolokonnikova ovat painottaneet tätä viestiä etenkin myöhemmissä mediaesiintymisissään kansainvälisillä areenoilla, esimerkiksi amerikkalaisen televisiotähden ja -juontajan Stephen Colbertin haastattelussa pian vankilasta vapautumisensa jälkeen helmikuussa 2014.

Myös sosiaalinen media määrittää voimakkaasti uuden aallon feminismien kehityskulkua tarjoten sille yhden tärkeimmistä yhteydenpidon ja mobilisaation kanavista. Internetin välityksellä feministiset viestit leviävät laajemmankin yleisön tietoisuuteen. Myös lähempänä valtavirtaa olevan nettimedian piirissä on omat feministisen voimaantumisen alueensa. Esimerkiksi elektronisesti ilmestyvä ja nuorten lukijoiden suosima kaupunkilehti *Afisha* julkaisee feminististä juttusarjaa ”Vahva sukupuoli” (*Silnyi pol*), jonka sisällöissä on käsitelty esimerkiksi sukupuolittunutta väkivaltaa, työpaikoilla tapahtuvaa sukupuoleen perustuvaa syrjintää, feministisesti ajattelevia miehiä ja eri ammatteihin liitettäviä sukupuolinormeja feministisestä ja sukupuolentutkimuksesta peräisin olevaa käsitteistöä käyttäen. Yleisemmällä tasolla *Afisha* edustaa intersektionaalista identiteettikäsitystä, sillä se kirjoittaa säännöllisesti myös seksuaalivähemmistöistä ja uskonnollisista kysymyksistä Venäjän sukupuolipolitiikan näkökulmasta.

Toisinaan internet tuo yhteen sosiaalisessa mediassa tapahtuvan feministisen kansalaisaktiivisuuden ja valtakunnalliset tiedotusvälineet. Esimerkiksi vuonna 2016 nähtiin laajaksi kasvanut internetkampanja, jonka tarkoituksena oli herättää keskustelua naisiin kohdistuneesta seksuaalisesta väkivallasta ja häirinnästä. Metoo-kampanjan tavoin se kannusti tavallisia internetin käyttäjiä jakamaan aiheeseen liittyvät tarinansa hashtagin ”janebojusskazat” (en pelkää kertoa) alla ja näin tuomaan näkyväksi ongelman laajuuden. Kampanjan aloitti ukrainalainen kansalaisaktivisti Anastasia Melnitšenko ja erityisen merkillepantavaa siinä olikin se, että ukrainan- ja venäjänkielisiä hashtagia käytettiin samoissa keskusteluketjuissa. Myöskään kampanjaa kommentoineet venäjänkieliset tiedotusvälineet eivät tehneet vastakkainasettelua venäläisten ja ukrainalaisten internetinkäyttäjien välille vaan korostivat sitä, kuinka kampanja puhuu koko entiselle Neuvostoliiton alueelle yhteisestä ongelmasta.

Vain muutamassa päivässä tuhannet ihmiset, niin miehet kuin naiset, osallistuivat kampanjaan ja lukuisat perinteiset tiedotusvälineet seurasivat kytkemällä keskusteluun erilaisia yhteiskunnallisia toimijoita väkivallan uhreja auttavista järjestöistä sosiologeihin ja psykologeihin. Eräässä kampanjaa kommentoivassa artikkelissaan *Afisha* nimeää sen ”koko venäjänkielisen internetin historian rohkeimmaksi kampanjaksi” (7.7.2016). Uutisportaali *Meduza* puolestaan toteaa, että kampanjan myötä internetin käyttäjät tuottivat ”valmista materiaalia laajamittaiseen tieteelliseen ja yhteiskunnalliseen työhön” (8.7.2016). Näin näkyvyys etabloituneissa tiedotusvälineissä lujitti kampanjan yhteiskunnallista merkitystä ja toi keskustelun sukupuolituneesta väkivallasta yhteiskunnan eri tahojen piiriin.

Meduza julkaisi myös kampanjan aloittaneen Melnitšenkon monologimuotoisen puheenpuheen, josta käy ilmi, että aloitteen taustalla on hänen työnsä sodan uhrien auttamiseksi Itä-Ukrainassa. Hän kirjoittaa, että ”työssäni keskustelen naisten kanssa päivittäin ja tiedän, kuinka laajalle levinneitä ilmiöitä seksuaalinen häirintä ja väkivalta ovat”. Sodan aiheuttaman äärimmäisen väkivallan taustaa vasten naisten kokema seksuaalinen väkivalta määrittäyty omaksi alueekseen, jota usein luonnehtii väkivallan kohteeksi joutuneen ihmisen syyllistäminen. Kuten Melnitšenko kuvaa, ”(tällä kampanjalla) halusin näyttää, että naiset joutuvat ahdistelun kohteiksi riippumatta iästä, pukeutumisesta tai siitä, kävelivätkö he myöhään yöllä kotiin” (*Meduza* 8.7.2016). Hän myös korostaa, että kampanjan taustalla on yleisesti halu vastustaa kulttuuria, jossa naista esineellistetään ja esitetään seksuaalisena objektina.

Janebojusskazat-kampanja kertoo siitä, että myös Venäjällä on yhteiskunnallista tilaa feministisistä lähtökohdista aloitetuille yhteiskunnallisille keskusteluille, vaikka nämä keskustelut eivät sijoitukaan vielä valtavirtapolitiikan piiriin. Pussy Riot toi venäläiset feministit osaksi globaalia protestiliikettä. Tämän lisäksi nykyvenäläinen feminismi kattaa paljon muutakin pitkän linjan kansalaisjärjestöistä radikaaliin aktivismiin ja hipsterimediassa julkaistuista artikkeleista viraalisti leviäviin nettikampanjoihin.

Saara Ratilainen